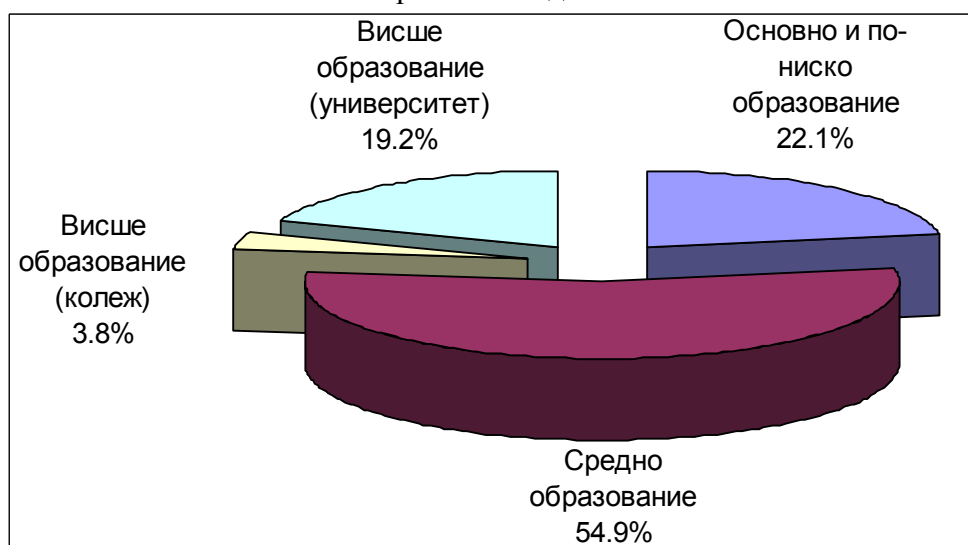

ДИНАМИЧНИ ПРОЦЕСИ В ОБРАЗОВАНИЕТО ПРЕЗ 2009 ГОДИНА

Образователната структура на населението¹ на възраст 25 - 64 години през последните години продължава да се подобрява, като следва ясно изразената тенденция на увеличение на броя и дела на населението с висше и средно образование при същевременно намаляване на броя и дела на хората с основно и по-ниско образование. Относителният дял на населението с висше образование (колеж и университет) се увеличава от 21.6% през 2005 г. на 22.8% през 2008 г. и достига 23.0% през 2009 г. Делът на населението със средно образование се увеличава от 50.8% през 2005 г. на 54.8% през 2008 г., а през 2009 г. е 54.9%. Същевременно относителният дял на лицата с основно и по-ниско образование намалява от 27.6% на 22.5% през 2008 г. и достига 22.1% през 2009 г. Това означава, че понастоящем 77.9% от населението в най-активната за трудова дейност възраст (25 - 64 г.) е със средно или висше образование.

Фиг. 1. Образователна структура на населението на възраст 25-64 години през 2009 година

Измененията в образователната структура на населението показват основния резултат от функционирането на образователната система и отношението на държавата и на младите хора към образованието. Положителна тенденция се забелязва и в стойностите на показателя „дял на преждевременно напусналите образованието сред населението на възраст 18-24 години“², които намаляват, макар и неравномерно, от 20.4% през 2005 г. на 14.8% през 2008 г. и на 14.7% през 2009 г. Относителният дял на младежите на възраст 20-24 години със завършено най-малко средно образование през 2009 година остава на същото равнище както през 2008 г. - 83.7%.

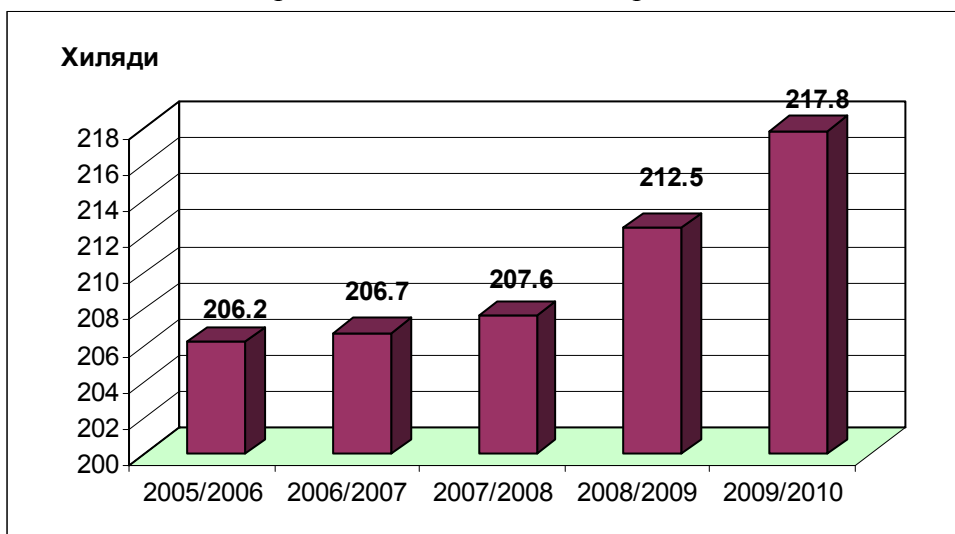
¹ Предварителни, средногодишни данни от наблюдението на работната сила.

² Относителен дял - % на лицата на възраст 18 - 24 години с по-ниско от средно образование, неучастващи в образование или обучение, сред населението на същата възраст.

ПРЕДУЧИЛИЩНО ОБРАЗОВАНИЕ

През учебната 2009/2010 г. броят на самостоятелните детски градини с директор е 2 262 или с 29 по-малко в сравнение с 2008/2009 учебна година (Таблица 1). Броят на децата, настанени в детските градини за учебната 2009/2010 г. е 217.8 хил., което е с 5.4 хил., или с 2.5% повече от броя им през предходната година (Таблица 2). Обхватът на децата в детските градини, изчислен чрез груповия нетен коефициент на записване, нараства от 73.8% за 2008/2009 г. на 74.3% за 2009/2010 г. Постигнатият по-висок обхват на децата в детските градини е важен индикатор, който показва усилията на общинските администрации за по-пълно обхващане на децата в предучилищното образование.

Фиг. 2. Брой на децата в детските градини

Средният брой деца в една детска градина за страната е 96, като за градовете този среден брой е значително по-голям - 144, а за селата - 46. Средният брой деца, формиращи една група е 22, като в градовете този среден брой е 24, а в селата - 17.

Педагогическият персонал, зает в детските градини, е 19.5 хил., от които 1.2 хил. са директори без група. В сравнение с предходната учебна година общият брой на педагогическия персонал се увеличава със 118 души или с 0.6 %.

Алтернатива за една много малка част от родителите са частните детски градини. През 2009/2010 учебна година в страната функционират 48 лицензирани частни детски градини, посещавани от 1 777 деца, представляващи като относителен дял едва 0.8 % от общия брой на децата в детските градини.

ОБЩО ОБРАЗОВАНИЕ

В началото на учебната 2009/2010 г. учебни занятия се водят в 2 121 общообразователни училища³, от които 155 начални, 1 383 основни, 13 прогимназии, 165 гимназии и 405 средни общообразователни училища (СОУ). В сравнение с предходната учебна година, поради закриване или преобразуване, общият брой на общообразователните училища намалява с 50.

През учебната 2009/2010 година броят на учениците във всички видове общообразователни училища е 627.2 хил., от които 114.7 хил. в селата. В сравнение с

³ Вкл. три български училища в чужбина, финансирани от държавата.

предходната учебна година броят на учениците в общото образование намалява с 17.6 хил. или с 2.7%.

През учебната 2008/2009 година общообразователни училища са напуснали по различни причини 15.5 хил. ученици, от които 13.0 хил. учащи се в основното образование. Най-голям е относителният дял на учениците, които са напуснали по семейни причини - 7.9 хил. или 50.9% от общия брой на напусналите, следван от заминалите в чужбина - 22.0% и на напусналите поради нежелание да учат - 20.1 %.

Ранното чуждоезиково обучение все повече навлиза в началния етап на основното образование. Относителният дял на децата в общообразователните училища, изучаващи чужди езици в началните класове (I - IV), е 84.1%. Най-голям е дялът на изучаващите английски език -86.8% от тези, които изучават чужди езици.

През 2009 г. основно образование са завършили 54.4 хил. ученици.

През същата година диплома за завършено средно образование в общообразователните училища са получили 35.8 хил. души. Същевременно 1.7 хил. са завършили 12 клас без успешно положени държавни зрелостни изпити, което представлява 4.6% от общия брой на всички завършващи.

Учителите (вкл. директорите и помощник директорите с преподавателска заетост) в общообразователните училища през учебната 2009/2010 г. са 48.3 хил. или с 1.4 хил. по-малко в сравнение с предходната година. Учителите са високо образовани - 90.0% имат завършена образователно-квалификационна степен “бакалавър” или “магистър”, а 9.5% са завършили образователно-квалификационна степен “професионален бакалавър” или еквивалентна в миналото степен.

В учителската професия преобладават жените - 84.5% от общия брой на учителите.

На една паралелка в дневните общообразователни училища се падат средно по 22 ученика.

Към 01.10.2009 г. в страната има 66 работещи частни общообразователни училища, от които 3 начални, 29 основни, 2 прогимназии, 29 гимназии и 3 средни общообразователни училища (СОУ). В частните общообразователни училища се учат общо 6 483 ученика. Частният сектор в общото образование обхваща само 1.0% от общия брой на учениците.

В училищата и паралелките за деца със специални образователни потребности се учат общо 5.0 хил. деца или с 1.6 хил. (24.3%) по-малко в сравнение с предходната учебна година. За тяхното обучение и възпитание полагат грижи 1 046 учители - специалисти и 508 възпитатели.

ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ

Професионалното образование и обучение през учебната 2009/2010 г. се осъществява в 21 училища по изкуствата, 422 професионални гимназии, 5 професионални училища и 39 професионални колежи с прием след средно образование. Общият брой на учащите в професионалното образование и обучение през тази учебна година е 164.8 хил. и в сравнение с учебната 2008/2009 г. намалява с 3.9 хил. или с 2.3%.

В професионалното образование преобладават момчетата, които са 60.5% от общия брой на учениците.

Най-висок е относителният дял на учениците, изучаващи специалности в областта "Технически науки и технически професии" - 33.8% от учениците в програми за придобиване на III степен професионална квалификация и 31.1% от тези във II степен професионална квалификация. Повишен е интересът и към икономическите

специалности в областта “Стопански науки и администрация” - 17.7% от записаните учениците в програми за придобиване на III степен професионална квалификация и 18.1% от записаните във II степен професионална квалификация.

През настоящата учебна година учителите, които работят в професионалните училища, са общо 14.6 хил. Преобладаващата част от тях - 91.7% са високо образовани с придобити образователно-квалификационни степени "бакалавър" или "магистър."

През 2009 г. средно образование в училищата по изкуствата, професионалните гимназии и професионалните училища са завършили с диплома 33.4 хил. души. Без успешно положени държавни зрелостни изпити в последния клас са завършили 5.4 хил. или 13.8% от общия брой на завършващите.

През учебната 2009/2010 г. 5 378 ученици се обучават в 63 частни професионални училища.

В броя на учащите за 2009/2010 г. са включени и 12.9 хил. души на възраст 16 и повече години, записани в програми за професионално обучение срещу заплащане за придобиване на степен на професионална квалификация в центрове за професионално обучение (ЦПО), професионални гимназии и професионални колежи. По степени на професионална квалификация разпределението им е: първа степен – 4.6 хил., втора степен - 4.6 хил. и трета и четвърта степен - 3.7 хил.

В сравнение с предходната година броят на записаните курсисти намалява общо с 3.1 хил. души или с 19.5%.

ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

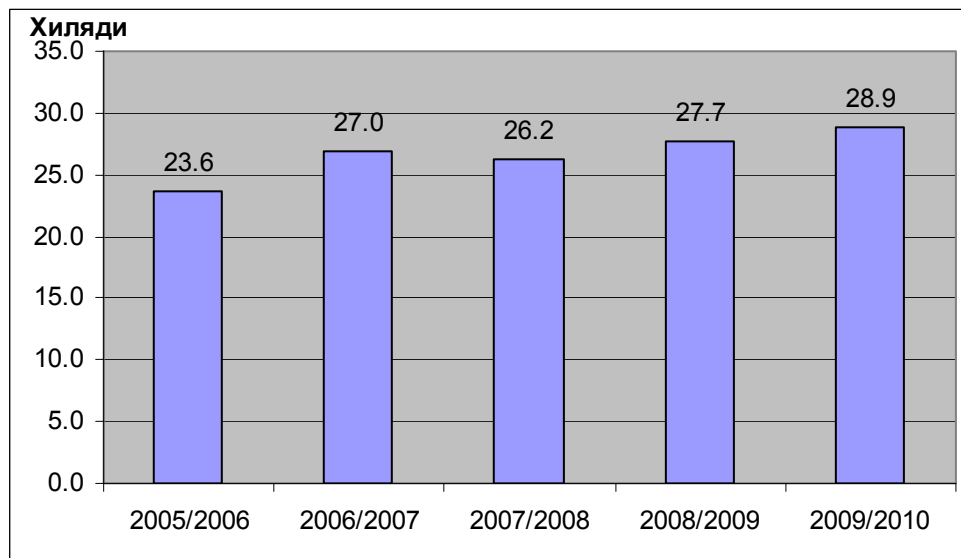
Общият брой на студентите в България нараства. В началото на учебната 2009/2010 година, записаните в четирите образователно-квалификационни степени („професионален бакалавър”, „бакалавър”, „магистър” и „доктор”), са 287.1 хил. човека или с 12.9 хил. повече от предходната учебна година.

Образователно - квалификационна степен “професионален бакалавър”

През учебната 2009/2010 г. за придобиване на образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” се обучават общо 28.9 хил. студенти, от които български граждани са 28.7 хил., или 99.1%. От общия брой студенти в коледжите, 20.1 хил., или 69.5% се обучават в частни колежи.

Броят на студентите в коледжите се увеличава с 4.4% в сравнение с предходната 2008/2009 учебна година.

Фиг. 3. Студенти в коледжите

Най-висок е относителният дял на студентите, обучаващи се по специалности в област „Стопански науки и администрация” - 42.2%, следван от тези на студентите в област „Науки за обществото и човешкото поведение” - 19.2%, и „Спорт, туризъм и хотелиерство” - 12.5%.

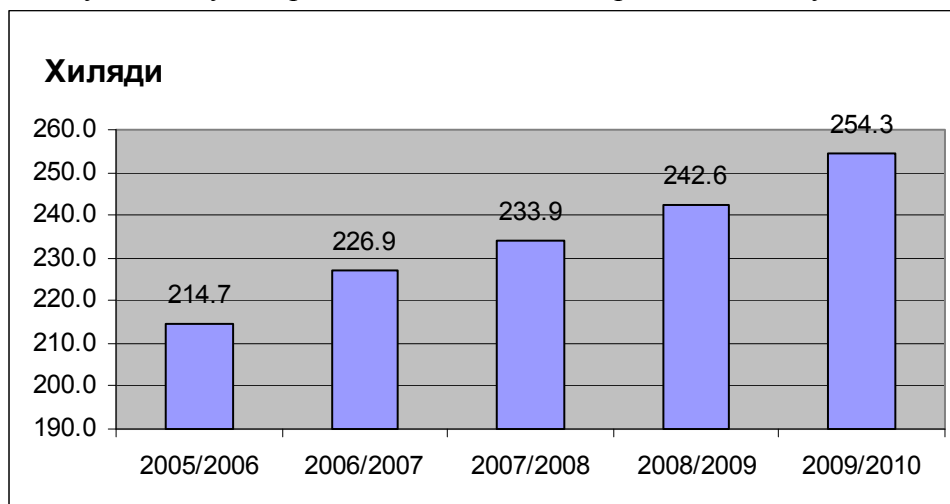
През 2009 г. образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” са придобили 6.8 хил. студенти, от които 98.5% са български граждани. Сред завършилите най-голям е броят на дипломираните в областите „Стопански науки и администрация” – 3.0 хил., или 44.4%, следва „Науки за обществото и човешкото поведение” - 1.2 хил., или 17.5% и „Спорт, туризъм и хотелиерство” - 0.9 хил., или 12.8% от общия брой на завършилите.

Преподавателите в коледжите са 1 385, като от тях 608, или 43.9%, са на основна работа.

Образователно - квалификационни степени “бакалавър” и “магистър”

През учебната 2009/2010 г. за придобиване на образователно-квалификационни степени “бакалавър” и “магистър” се обучават 254.3 хил. студенти. От тях български граждани са 244.5 хил., или 96.2%. Броят на студентите - български граждани, се увеличава в сравнение с учебната 2008/2009 г. с 11.1 хил., или с 4.8%.

Фиг. 4. Студенти в университетите и специализираните висши училища

През учебната 2009/2010 година чуждестранните студенти в университетите и специализираните висши училища са 9.8 хил., или с 6.7% повече от предходната учебна година. Най-голям е дялът на студентите от Турция - 44.1% от чуждестранни студенти у нас, следвани от тези от Македония - 16.9% и Гърция - 9.7%.

Най-висок е относителният дял на студентите, обучаващи се по специалности в област „Стопански науки и администрация” - 23.0%, следван от този на студентите в област „Технически науки и технически професии” - 14.1%. Най-малки са дяловете на учащите в областите „Ветеринарна медицина” и „Природни науки” по 0.6%, и „Математика и статистика” - 0.3%.

В частни университети се обучават 42.9 хил., или 16.9% от общия брой на студентите. През последните години се наблюдава нарастване на броя на студентите в частните университети. В сравнение с предходната учебна година броят им се увеличава с 9.8%.

За учебната 2009/2010 г. са приети 49 635 нови студенти - български граждани, при 49 763 през предходната година.

Броят на студентите, продължаващи обучението си в магистърски програми след завършена образователно-квалификационна степен (професионален бакалавър или бакалавър), е 23.7 хил. От тях 2.3 хил., или 9.6%, са записани по програми след завършена степен „професионален бакалавър”.

През 2009 г. у нас висше образование - степени „бакалавър” и „магистър”, са завършили 50.4 хил. студенти, от които 48.9 хил. са български граждани. Най-висок е относителният дял на дипломиралите се студенти от следните области на образование: „Стопански науки и администрация” – 32.6%, „Науки за обществото и човешкото поведение” – 14.1% и „Технически науки и технически професии” - 12.6%.

В частните университети са се дипломирали 11.3 % от всички дипломирани в образователно квалификационни степени „бакалавър” и „магистър”.

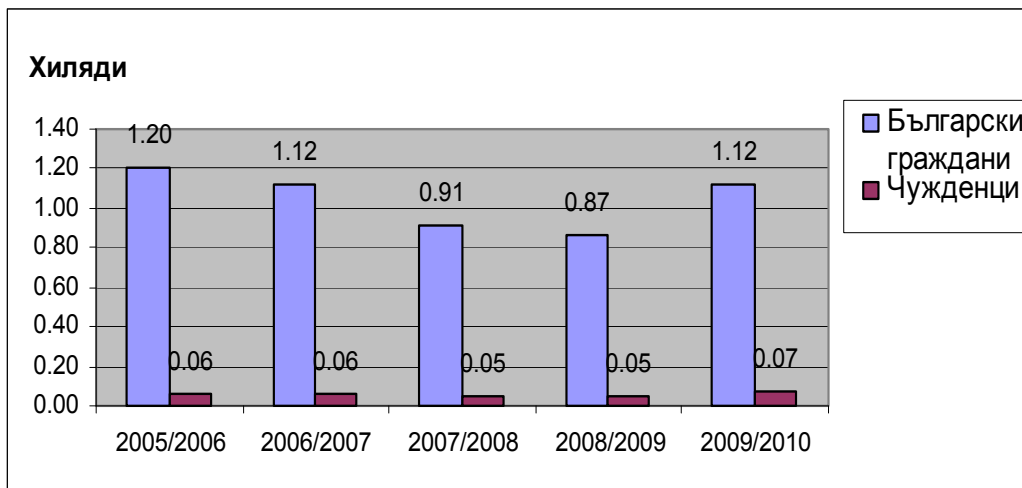
Броят на преподавателите в университетите и специализираните висши училища е 21.3 хил. през 2009/2010 година. На основна работа са 13.3 хил., или 62.3% от общия им брой.

Образователна и научна степен “доктор”

Към 31.12.2009 г. у нас се обучават 3 850 докторанти, като от тях 50.5% са жени. В сравнение с предходната 2008/2009 г. броят на докторантите намалява с 99 души, или с 2.5%. Така се запазва тенденцията за намаляване броят на докторантите от 2005/2006 г., след нарастването им през предходните години. Чуждестранните докторанти, обучаващи се в България, са 225, или 5.8% от общия брой.

Зачислените докторанти през 2009 година са 1 193, от които 576, или 48.3%, са жени. Числеността на новоприетите докторанти се увеличава с 29.1% спрямо предходната учебна година.

Фиг. 5 Брой новоприети докторанти по гражданство и учебни години

През 2009 г. образователна и научна степен „доктор” са придобили 636 души, от които 327 жени.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

Статистиката на образованието е изградена на базата на Регламент на Европейския парламент и на Съвета 452 от 2008 г. относно изготвянето и развитието на статистиката на образованието и ученето през целия живот, действащата нормативна уредба на България в областта на образованието, Международната стандартна класификация на образованието (МСКО) - ревизия 1997 г. (ISCED - 97) и съпътстващите я методически ръководства.

Националният статистически институт (НСИ) провежда ежегодни изчерпателни изследвания, характеризиращи дейността на образователните институции.

Образователни институции са тези, които директно провеждат обучение по образователни програми с учащи в организирани класове (групи) на място или чрез дистанционна форма на обучение. Провежданите в тях програми водят до придобиване на степен на образование и/или степен на професионална квалификация. Самообучаващите се лица и фирмите, провеждащи курсове за квалификация, езиково обучение и др., не попадат в обхвата на дефиницията на учебните образователни институции.

Чрез своите изследвания НСИ се стреми да установи броя на учащите се в системата на образованието към определена дата на наблюдение. На тази основа се изчислява международно възприетият показател “степен на участие на населението в образователната система” като относителен дял на записаните ученици от определена възрастова група към броя на постоянното население на страната от същата възрастова група.

Повече информация и данни за образованието могат да бъдат намерени на интернет страницата на НСИ - <http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=23>.

Таблица 1

УЧЕБНИ ИНСТИТУЦИИ ПО ВИД

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
ОБЩО	6750	5838	5782	5303	5298
Детски градини	¹ 3331	2470	2456	2291	2262
Общообразователни и специални училища	² 2757	2654	2563	2254	2201
Начални (I-IV клас)	277	252	226	169	156
Основни (I-VIII клас)	1872	1791	1729	1487	1453
Прогимназии (V-VIII клас)	21	20	18	16	14
Гимназии (IX-XII)	168	170	176	167	165
Средни общообразователни (I-XII клас)	419	421	414	415	413
Професионални	495	506	503	487	487
Училища по изкуствата	20	20	21	21	21
Професионални гимназии	453	458	449	433	422
Професионални колежи след средно образование	17	23	28	28	39
Професионални училища	5	5	5	5	5
Центрове за професионално обучение	114	155	207	218	295
Висши	53	53	53	53	53
Самостоятелни колежи	10	10	10	10	10
Колежи, в структурата на университети и специализирани висши училища	40	36	31	28	23
Университети и специализирани висши училища	43	43	43	43	43

¹ Вкл. несамостоятелните полудневни детски градини.

² Без три български училища в чужбина, финансирани от държавата.

Таблица 2

ЗАПИСАНИ УЧАЩИ ПО СТЕПЕНИ НА МЕЖДУНАРОДНАТА
СТАНДАРТНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО (ISCED-97)

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
ОБЩО	1398751	1381948	1349508	1322952	1314836
Предучилищно образование (ISCED-0)	206243	206745	207682	212454	217804
Начално образование (I-IV клас, ISCED-1)	273045	267584	262701	261007	260340
Прогимназиално образование (V-VIII клас, ISCED-2A)	295160	276057	256231	235022	225055
Професионално обучение за възрастни - I степен професионална квалификация (ISCED-2C) ¹	4776	4984	8615	5992	4640
Средно образование (IX-XII клас, ISCED-3A, 3C)	367350	357286	337090	319813	306925
Професионално обучение за възрастни - II степен професионална квалификация (ISCED-3C) ¹	4006	4181	5283	6441	4620
Професионално обучение след средно образование (ISCED-4C)	2810	3984	4020	4368	4716
Професионално обучение за възрастни - III и IV степен професионална квалификация (ISCED-4C) ¹	1897	2435	3423	3608	3650
Висше образование (ISCED-5B, 5A, 6)	243464	258692	264463	274247	287086
Колежи (ISCED-5B)	23608	26953	26169	27724	28947
Университети и специализирани висши училища (ISCED-5A)	214693	226923	233941	242574	254289
Докторантура (ISCED-6)	5163	4816	4353	3949	3850

¹ Вкл. обучаващите се в професионални гимназии и колежи.